

HUXIT? KOMOLYAN?

Harminc-harmincöt éve úgy kezdem a nemzetközi gazdaságtan és/vagy a világgazdaságtan tanítását, hogy a világgazdaság fejlődésének általános törvényszerűségei között elmondom: a fejlődés nem unilineáris (vagyis nem járja be minden nemzetgazdaság ugyanazt a fejlődési utat, vannak-lehetnek hosszú stagnálások, visszaesések és gyors felzárkózási szakaszok egyaránt).¹ Ehhez hozzáteszem, hogy a világgazdaság egészének fejlődésére az integráció kibővülése és mélyülése általánosan jellemző, de vannak-lehetnek dezintegrációs folyamatok és korszakok is: az integráció megtorpanhat-visszaeshet globálisan, és egy-egy ország is kiválhat az integrációs folyamatokból, az integráció elmélyüléséből.²

Szinte mindig volt olyan hallgató, aki megkérdezte, el tudom-e képzelni például az Európai Unió szétesését? El tudom-e képzelni, hogy valamelyik tagország kiváljon az EU-ból? Mindig elmondtam, hogy elvben, elméletileg elképzelhető, de szerintem erre nem fog sor kerülni, mert ha netán felmerül is ilyen – mondjuk meg: „örült” – ötlet, akkor a költség-haszon elemzés mindenütt megmutatja, hogy mennyivel előnyösebb az unióban maradni. Éppen ezért nem tudtam elképzelni, hogy Nagy-Britannia a brexitre szavazzon.

Nem tanultam a norvég példából, ahol a lakosság 52,2 százaléka az EU-tagság ellen voksolt – elsősorban azért, mert ellenezte, hogy a norvég felségvizeket megnyissák az EU-beli halászhajók előtt. Akkoriban Norvégiában 600 család élt tengeri halászatból, ők is sokkal inkább a halban bővelkedő meleg tengereken halásztak, mint a norvég partok mellett. De ezzel 1992-ben már senki sem foglalkozott. Hiszen Norvégia az olajjövödelmeknek hála dúskál a pénzben, jól elvan az EU-n kívül is. Illetve nincs is annyira az EU-n kívül, mert olyan komplex megállapodásokat kötött vele, amelyek révén gyakorlatilag a tagság minden előnyét élvezzi (mert minden, a

<https://doi.org/10.47630/KULG.2019.63.5-6.12>

Csáki György, tanszékvezető egyetemi tanár, Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar. E-mail: csaki001@t-online.hu

¹ Csáki György [2017]: Nemzetközi gazdaságtan. Napvilág Kiadó, 21–22. o.

² Szentes Tamás [1995]: Világgazdaságtan. Elméleti és módszertani alapok. Aula Kiadó Kft., 22. o.

tagságból fakadó kötelezettséget is teljesíti) – anélkül, hogy a döntéshozatalban részt venne.³

A brexit óta már nem mondhatom, hogy ha nem is lehetetlen, gyakorlatilag elképzelhetetlen a dezintegráció, esetleg valamelyik tagország kilépése az Európai Unióból. Legfeljebb azt az óvatos előrejelzést fogalmazhatom meg, hogy a poszt-brexit élet Nagy-Britannia számára felettébb előnytelen lesz. Persze most még nem tudjuk pontosan, milyen lesz a brexit, és részben ebből következően azt sem tudjuk, pontosan milyen hatása lesz a brit gazdaságra. Sejthetjük – aki akar, akár biztos is lehet benne –, hogy gyöngül London súlya a nemzetközi valutáris-pénzügyi rendszerben (és ezzel párhuzamosan erősödik Frankfurté). Ennek következtében banki munkahelyek szűnnek meg, de nem tudhatjuk, hogy pontosan mennyi, s nem tudhatjuk azt sem, hogy a Cityből elköltöző bankok a székhelyüket is viszik-e, vagy csak bizonyos részlegeket helyeznek át máshová. Mert a bankok válasza a brexitre aligha lehet egyöntetű. Még ennél is kevésbé látszanak a feldolgozóipari változások: egyszerűen csökken-e a beáramló közvetlen külfölditőke-befektetés (FDI) mennyisége, vagy jelentős tőkekiáramlási többlet keletkezik? Utóbbi esetben hány külföldi cég hagyja el Nagy-Britanniát és hány elégszik meg azzal, hogy csökkenteni ottani tevékenységét? Hogyan érinti mindez a brit beszállítói hálózatokat, és ennek következtében összesen hány munkahely szűnik meg?

A brexitet övező bizonytalanságokból kiindulva arra a kérdésre is minden korábbinál óvatosabban válaszolok hallgatóimnak, hogy el tudom-e képzelni Magyarország kiválását az Európai Unióból. *Nem tudom elképzelni*, de azért – ha rákérdeznek – már átgondolom, mi történne, ha mégis. Nyilvánvalóan lehet(ne) élet az Európai Unión kívül is, noha *si est vita, non est ita*. Azaz nem olyan. Hanem milyen? Ehhez nem árt alaposan átgondolni és kellően rendszerezni azokat a gondolatokat és érveket, amelyeket akkor kell majd használnunk, ha a kérdés a magyar politikai életben esetleg valóban komolyan felmerül.

Különösen érdekes lehet ez, ha a mai kormányzat egyik főideológusa megpendíti: addig kell az EU tagja maradni, ameddig több az előnye, mint a hátránya (valószínűleg költség-haszon elemzésre gondolt, csak nem jutott eszébe a közgazdasági kategória pontos neve).⁴

³ Éppen ezért juttatnak a Norvég Alap révén éppen annyi pénz az EU-forrásokra jogosult országoknak, köztük Magyarországnak, amennyi az Európai Unióba való befizetési kötelezettségük lenne.

⁴ *Csuhaj Ildikó*: Nem „szerelmi házasság”: Schmidt Mária megmondta, meddig kell az Unióban maradni. ATV, 2019. május 23.

Ha valóban elkezdünk gondolkodni egy huxit lehetséges következményeiről, azonnal beleütközünk minden hosszú távú előrejelzés alapvető nehézségébe: azt tudjuk, hogy mi lesz egy bizonyos – viszonylag hosszabb – idő után, de azt nem tudjuk, mi lesz addig, hogyan jutunk el oda?

Ennek taglalása során a szívem szerint nem sok figyelmet fordítanak az EU-ból Magyarországra áramló pénzekre, annyira elkeserít azok bántóan gyatra hatékonyságú felhasználása. Húsz évvel ezelőtt az óráimon Írországgal példálóztam, amely a mediterrán bővítés (Görögország 1981, Spanyolország és Portugália 1986) teremtette felzárkózási forrásokra⁵ (alapvetően a kohéziós és a strukturális alap forrásaira) lecsapva, valamint a GDP 4 százalékát kitevő vissza nem térítendő forrásokra (is) támaszkodva az egy főre jutó GDP tekintetében utolérte, majd jócskán meg is előzte Nagy-Britanniát!⁶ Ez akkora teljesítmény, mintha Magyarország egy generációnyi idő alatt utolérné és elhagyná Ausztriát. Persze, mindenki tudja, hogy az ír csoda nem kizárólag az EU-források beáramlásán alapult, de azok túlnyomó részének az oktatási és képzési rendszer fejlesztésére fordítása nyilvánvalóan a dinamikus ír növekedési teljesítmény egyik alapjává vált. (Spanyolország másik jellegzetes stratégiát választott, a beáramló uniós források zömét az infrastruktúra fejlesztésére fordította.)

Noha Magyarország is megközelítette az Írországhoz hasonló forrásbeáramlási szintet (évente a GDP 2,6–4,0 százaléka közötti összeghez jutott), ez nem eredményezett kiemelkedő növekedési teljesítményt. Éppen ellenkezőleg, az elmúlt 15 évben szinte minden regionális versenytársa elhagyta, leelőzte. *Csaba László* megfogalmazásában „*Magyarország felzárkózása megállt, minőségi értelemben erőteljes visszaesés jelei bontakoztak ki*”.⁷ Akár a „holland betegségről” beszélünk (a beáram-

⁵ Egy anekdota szerint, amikor Brüsszelben az ír delegáltak hírére vették a készülő felzárkóztási forrásoknak, egy dublini pubban valamennyi parlamenti párt képviselőivel megtárgyalták, hogy összpárti egyetértésben minél több EU-forrás megszerzésére és annak minél hatékonyabb felhasználására kell törekedni – függetlenül attól, hogy éppen melyik párt kormányoz. Mivel a lehívható maximális összeg a GDP 4 százaléka volt, az ír politikai osztály ezt a célértéket jelölte ki, s ezt Írország minden EU-s költségvetési ciklusban el is érte. Csak egy kis közigazgatási határátrendezésre volt szükség: Dublin határait szűkebbre vették, így a főváros kivételével az egész országban alacsonyabb lett az egy főre jutó GDP, mint az EU-átlag 75 százaléka, így minden régió jogosult lett a kohéziós alapok forrásaira.

⁶ A CIA World Factbook adatai szerint (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/docs/profileguide.html>) Írország egy főre jutó GDP-je (vásárlóerő-paritáson) 2017-ben 73 200 dollár volt, szemben az Egyesült Királyság 44 300 dolláros értékével! Írország éves növekedési üteme az 1980-as évek vége és a 2009-es világgazdasági recesszió közötti időszakban elérte a 6 százalékot.

⁷ *Csaba László* [2018]: VÁLSÁG – GAZDASÁG – VILÁG. Adalék Közép-Európa három évtizedes gazdaságtörténetéhez (1988–2018). Éghajlat Könyvkiadó, 230. o. – kiemelés az eredetiben.

ló EU-források éppen olyan hatást váltanak ki, mint a nyersanyagexportból származó bőséges devizabevételek), akár „mérgező mannának” tekintjük a beáramló pénzforrásokat,⁸ a lényeg mindenképpen az, hogy a magyar gazdaság növekedési potenciálja a bőség ellenére rendkívül alacsony. Az elért növekedési teljesítmény nagyrészt a beáramló EU-forrásokon alapul, s ez a növekedési struktúra távolról sem kiegyensúlyozott a gazdaság egyes szektorai között.

Raskó György számításai szerint 2004 és 2019 között a magyar mezőgazdaság különböző címeken közel 7 ezer milliárd Ft uniós támogatáshoz jutott! 2019-ben cirka 680-700 milliárd Ft lesz az agrártámogatás összege. *A termelői jövedelmeknek már legalább a 80 százaléka támogatásból származik!* Ezzel az EU egyik leginkább támogatásfüggő mezőgazdasága lett a magyar.⁹ Ez a pénztömeg néhány tucat nagygazdaság tulajdonosait gazdagította, és mintegy 25-30 ezer családi gazdaságot gyarapított. A magyar mezőgazdaság egészének fejlődése ugyanakkor meglehetősen ellentmondásos: a kalászos gabonák és az olajos magvak termelése nőtt,¹⁰ minden más ágazaté csökkent, különösen látványosan fogyott az állatállomány. Ez elsősorban azért súlyos probléma, mert az állattenyésztés egész évben munkaalkalmakat teremt, szemben a csak időnyomkát nyújtó szántóföldi növénytermesztéssel. Az agrártámogatások kiesése alapjaiban rendítené meg a magyar mezőgazdaság jövedelmezőségét, 50-60 ezer embert fosztana meg a személyes jövedelmétől.

Az Európai Unióból érkező vissza nem térítendő támogatások nélkül összességében legalább két százalékpontos növekedéslassulással számolhatnánk.

Egy huxit teljesen felforgatná a magyar külgazdaságot. A magyar export több mint 80 százaléka az Európai Unió tagországaiba irányul, az importban az EU részaránya valamivel (mintegy 7-8 százalékponttal) alacsonyabb. Kikerülve az EU-ból a piac többé-kevésbé jelentős részét elveszítené a magyar gazdaság – ráadásul hosszabb idő alatt, folyamatosan, így a negatív hatások és következmények is elhúzódnának. A csökkenő exportárbevétel felborítaná a külkereskedelmi mérleg, ezen keresztül a folyó fizetési mérleg egyensúlyát, ami elkerülhetetlenül a külső adósság növekedéséhez vezetne.

⁸ *Várad Balázs*: Mérgezett manna. Az uniós támogatások haszna és kára. *Magyar Narancs*, 2016. november 24.

⁹ *Raskó György* blogbejegyzése 2019. május 16-án, forrás: https://www.facebook.com/search/top/?q=rask%C3%B3%20gy%C3%B6rgy%20blogja%20-%20kit%C3%A1rt%20ablakok&epa=SEARCH_BOX Letöltve: 2019. május 20. Kiemelés tőlem – Cs. Gy.

¹⁰ *Halmi Péter* modellszámításai ezt pontosan előrejelezték a 2000-es évek legelején (azaz még az EU-hoz való csatlakozásunk előtt).

Az Európai Unióban vámmentesen hozhatók forgalomba azok a termékek (és szolgáltatások), amelyek legalább 60 százaléka a pán-eurómediterrán övezetbe tartozó országokból¹¹ származik. Ha Magyarország már nem lenne tagja az Európai Uniónak, akkor a pán-eurómediterrán övezeten kívüli országok többé nem tekintenek vonzó tőkebefektetési terepnek. Az Európán kívüli fejlett országok számára befektetési célpontként az EU-n kívüli Magyarország – a piac mérete miatt – teljesen érdektelen. A kérdés csak az lehetne, hogy milyen gyorsan viszik el a korábbi beruházásaik nyomán nálunk működő termelő (és szolgáltató) kapacitásaikat; új befektetésre tőlük sem számíthatunk. Az EU-n kívüli befektetők kivonulása sem lenne szükségszerűen lassúbb az uniós tagországok cégeinek máshova településénél. A közvetlen következmények egyértelműek: csökkenő GDP, növekvő munkanélküliség. A közvetett hatások sem lennének kevésbé súlyosak: Magyarországon a beruházási ráta (a GDP-hez viszonyított bruttó állótőke-képződés) ma sem kielégítő, a külföldről származó befektetések, az FDI-beáramlás csökkenése a növekedés további lassulását eredményezné. Figyelemmel a belső megtakarítási ráta alacsony voltára, az FDI csökkenése, a külföldi tulajdonú cégek újrabefektetett nyeresége és a beáramló EU-s források megszűnése esetén drámaian alacsony beruházási rátára, így hosszabb távon is drámaian alacsony gazdasági növekedésre számíthatnánk.

A külföldi befektetések várható alakulása, a várható tőkekiáramlás egyáltalán nem csak a fizetési mérleg tételeként és foglalkoztatási lehetőségként játszik meghatározó szerepet. A magyar feldolgozóipar és az üzleti szolgáltatások döntő része ugyanis mélyen integrálódott a *transznacionális társaságok globális értékláncába*,¹² így a magyar kivitelnek is – mint a világon mindenütt – egyre nagyobb része vállalaton belüli „export”. Így egy-egy külföldi tulajdonú cég kivonulása azonnali és helyettesíthetetlen exportkiesést jelent. A globális értékláncokból való kizuhanás automatikusan a kutatás-fejlesztési kiadások csökkenéséhez vezet, nemzetgazdasági szinten a technológiai fejlődés lassulásához, végső soron a teljes tényezőhatékonyság romlásához vezetne.

Egy esetleges huxit kitaszítaná az országot a nemzetközi fejlődés főirányából, az alacsony beruházási ráta, a lassuló technológiai fejlődés *tartósan alacsony növekedési teljesítményt* eredményezne, a megszűnő exportkapacitásokat nem lehetne pó-

¹¹ EU, Izrael, Marokkó, Svájc, Egyiptom, Feröer szigetek, Izland, Jordánia és Norvégia. Lásd: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2006:016:0002:0019:HU> PDF Letöltve: 2019. május 23.

¹² Szalavetz Andrea [2019]: Globális értékláncok, szakosodás és feljebb lépés. Magyarországi feldolgozóipari leányvállalatok tapasztalatai. Napvilág Kiadó.

tolni, a munkanélküliség drámai mértékben nőne. Az ország gazdaságilag *tartósan stagnáló pozícióba szorulna*.

Felmerülhet, hogy *a kieső forrásokat, piacot és technológiát nem lehet-e pótolni?* Nos, a válasz egyszerű: nem, egyiket sem.

Először is, Magyarország az EU-n kívüli potenciális befektetők számára csak addig érdekes, csak addig megfontolandó befektetési célország, *amíg tagja az uniónak*. Az ország előnyös logisztikai fekvése csak addig tőkevonzó tényező, amíg innen az EU egész piaca jól elérhető. Mivel számos szomszéd EU-tag, bármelyik helyettesíthet(ne), ha egy távoli befektető EU-n belüli, kedvező földrajzi helyzetű befektetési célországot keres. Ez nyilvánvalóan igaz Oroszországra és főként Kínára. *Milyen „új” exportpiacok vehetnék föl azt a termék- és szolgáltatástömeget, ami eddig az EU-ba áramlott?* A kérdés persze teljesen értelmetlen, hiszen az uniós országok nagyvállalatainak globális értékláncaiba integrálódott magyar feldolgozóipar (mint fentebb céloztunk rá) nem is kereshet magának új piacokat. Ha lenne is exportálható magyar áru és szolgáltatás, aligha olyan mennyiségben, amit gazdaságosan lehetne Oroszországban és/vagy Kínában értékesíteni. A mezőgazdasági exportlehetőségek korlátozottak, Oroszország egyre inkább (történelmileg újra) versenytárs a gabonapiacokon, a magyar húsexport szerény, részben mert nincs elegendő árualap, részben mert nem versenyképes az EU-n belüli konkurenssekkel. *És milyen technológia importjára számíthatunk*, ha már nem vagyunk az EU tagja? Oroszország atomerőművön kívül más korszerű technológiát nemigen birtokol (már amennyiben az orosz atomerőművek korszerűnek tekinthetők), és azt csak eladni hajlandó, az ügyletet nem túlságosan kedvező hitel-feltételekkel „megtámogatva”. Kínától vagy más feltörekvő kelet-ázsiai országtól sem lehet érdemi technológiatranszferre számítani, részben a fent vázolt beruházási érdektelenség miatt, részben azért, mert ezek az országok (neomerkantilista külgazdaság-politikájuk következtében) a saját termékeik és szolgáltatásaik exportjára koncentrálnak.

Számos további kérdést is föltehetünk – például azt, hogy hány külföldön dolgozó magyar kényszerülne hazatérni –, de talán nem érdemes ennél mélyebbre ásni.

Idősebbek emlékezhetnek, milyen volt Magyarország helyzete a KGST-ben. Az EU-n kívül hasonló helyzetbe kerülnénk, nem lennénk képesek a fejlett világhoz kapcsolódni. De a helyzet még rosszabb is lenne, mert a Kádár-korszakban a mezőgazdaságból az iparba áramló munkaerő és a biztos KGST-piac egy ideig növekedést, a fejlettebb országokhoz való mennyiségi felzárkózást jelentett. Ez volt az extenzív

növekedés korszaka.¹³ Amikor azután az extenzív növekedés tartalékai kimerültek és a cserearányok kedvezőtlené váltak,¹⁴ a fejlődés megtorpant, hosszú, egészen a rendszerváltásig tartó stagnálás következett be. Ha Magyarország kikerülne az EU-ból, nem egyszerűen a növekedési impulzusokat veszítené el, hanem a piacait is, és extenzív tartalékokra nem is érdemes szót vesztegetni.

Vannak országok, amelyek egygenerációnyi idő alatt elérik a legfejlettebb országok fejlettségi/jövedelmi szintjét. Szingapúr, Dél-Korea és Tajvan mellett találhatunk ilyen országokat Európában is: Írország, Finnország és Ausztria sorolható ebbe a csoportba. A rendszerváltás után sokan hitték, hogy *a polgári szabadság és a demokrácia már megvalósult, a prosperitásra még várni kell egy kicsit*. Harminc év nem volt ehhez elég (és most a polgári szabadság és a demokrácia állapotáról nem is beszélek). Még most is komországnak érezhetjük magunkat. *Egy esetleges huxit ezt a gondot megoldaná: egyszer és mindenkorra kikötnénk a keleti parton.*

¹³ „Kizsákmányoló politikai intézményrendszerben is beindulhat a növekedés – ha az elit a közvetlenül az általa irányított, magas termelékenységű tevékenységekbe tudja átcsoportosítani a társadalom rendelkezésére álló erőforrásokat: (...) gazdasági növekedés és iparosítás (...) a Szovjetunióban zajlott le (...) 1928-tól (...) az 1970-es évekig. A Szovjetunió képes volt gazdasági növekedést produkálni, ugyanis az erőforrásokat a mezőgazdaságból (...) karhatalmi erővel átirányították az iparba.” *Acemoglu, Daron – Robinson, James A.* [2013]: *Miért buknak el nemzetek?* HVG Könyvek, 95. o.

¹⁴ Magyarország viszonylag kedvező helyet foglalt el a KGST-n belüli munkamegosztásban: nyersanyagokat, energiahordozókat importált, és feldolgozóipari termékeket, valamint élelmiszert exportált. Az 1973–1974-es kőolajár-robbanást követően a Szovjetunió megváltoztatta a KGST-n belüli árképzési rendszert (az 1976. január 1-jén bevezetett *bukaresti árelv* alapján az energiahordozókat a megelőző öt év világpiaci átlagárain exportálták), a számottevően megdrágult nyersanyagokat és energiahordozókat kellett (volna) a magyar iparcikk- és élelmiszer-exportnak ellentételeznie.